

# ROCZNIK TOMISTYCZNY

## 7 (2018)

ROCZNIK TOMISTYCZNY  
7 (2018)

ΘΩΜΙΣΜΟΣ ΤΑ ΧΡΟΝΙΚΑ  
ANNARIUS THOMISTICUS  
THOMISTIC YEARBOOK  
THOMISTISCHE JAHRBUCH  
ANNUAIRE THOMISTIQUE  
ANNUARIO TOMISTICO  
TOMISTICKÁ ROČENKA

ROCZNIK TOMISTYCZNY  
7 (2018)

Naukowe Towarzystwo Tomistyczne  
WARSZAWA

KOMITET REDAKCYJNY / EDITORIAL BOARD:

Michał Zembrzusi (sekretarz / secretary), Magdalena Płotka (zastępca redaktora naczelnego / deputy editor), Dawid Lipski, Izabella Andrzejuk, Artur Andrzejuk (redaktor naczelny / editor-in-chief)

RADA NAUKOWA / SCIENTIFIC COUNCIL:

Adam Wielomski, Stanisław Wielgus, Antoni B. Stępień, Sławomir Sobczak, Arkady Rzegocki, Andrzej Maryniarczyk, Marcin Karas, Krzysztof Kalka, Marie-Dominique Goutierre, Mieczysław Gogacz, Pavol Dancák, Paul J. Cornish, Mehmet Zeki Aydin, Artur Andrzejuk, Anton Adam.

RECENZENCI / REVIEWERS

Antoni B. Stępień, Paul J. Cornish, Tomasz Pawlikowski, Marie-Dominique Goutierre, Piotr Mazur, Grzegorz Hołub, Andrzej Jonkisz, Marek Prokop

REDAKCJA JĘZYKOWA / LANGUAGE EDITORS

Elżbieta Pachciarek (j. polski), Bernice McManus-Falkowska, Ewa A. Pichola, Magdalena Płotka (j. angielski), Christel Martin, Iwona Bartnicka (j. francuski), Adam M. Filipowicz, Michał Zembrzusi (greka, łacina)

PROJEKT OKŁADKI

Mieczysław Knut

OPRACOWANIE GRAFICZNE, SKŁAD I ŁAMANIE

Maciej Głowacki

© Artur Andrzejuk / Naukowe Towarzystwo Tomistyczne (wydawca / editor)

Warszawa 2018

ISSN 2300-1976

Rocznik Tomistyczny ukazuje się dzięki pomocy Jacka Sińskiego

Redakcja Rocznika Tomistycznego

ul. Klonowa 2/2

05-806 Komorów

POLSKA

Druk i dystrybucja:

WYDAWNICTWO von borowiecky

05-250 Radzymin

ul. Korczaka 9E

tel./fax (0 22) 631 43 93,

tel. 0 501 102 977

www.vb.com.pl e-mail: ksiegnia@vb.com.pl

WYDAWNICTWO  
von borowiecky

# Spis treści

Od Redakcji.....	11
Raymond Leo Cardinal Burke The Crisis regarding Marriage in the Present Day.....	13

## Wokół myśli Étienne'a Gilsona w rocznicę śmierci

Mieczysław Gogacz Gilson i filozofia.....	39
Richard Fafara Philosophy and Civilization .....	53
Peter Redpath An American Perspective on the Christian Philosophy of St. Thomas Aquinas: Midwife to Birth of a New and Improved Global Civilization of Freedom!.....	61
Curtis L. Hancock The Elusiveness of Happiness in the Modern World.....	71
Nicolas Moscicki Gilson - voudrait-il deconstruire la metaphysique?.....	79
Michał Zembrzuski In Defense of Realism. The Metaphysical Thought of Mieczysław Gogacz .....	105
Mieczysław Gogacz Wpływ Étienne'a Gilsona na filozofię w Polsce .....	119

## Rozprawy i artykuły

Artur Andrzejuk Własności istnieniowe bytu w interpretacji tomizmu konsekwentnego.....	131
Michał Zembrzuski Problem <i>mind-body</i> w świetle Tomaszowej koncepcji hylemorfizmu.....	159
Marcin W. Bukala Siódme: „Nie kradnij”. O średniowiecznym odkrywaniu rynku na marginesie książki Paola Prodiego .....	177
Artur Andrzejuk Problem pojęcia natury w pismach Tomasza z Akwinu .....	193
Magdalena Płotka From <i>scibile</i> to <i>operabile</i> . Metaphilosophical and Methodological Debate on Practical Character of Artes in 15th Century Cracow.....	213
Izabella Andrzejuk Filozoficzne podłoże mistyki św. Jana od Krzyża .....	229

Magdalena Płotka	
Action and Happiness. A Reinterpretation of Thomas Aquinas's Theory of Happiness in Paul's of Wroclaw Ethical Thought .....	241
Krzysztof A. Wojcieszek	
Cnota trzeźwości: indywidualna czy społeczna?.....	255
Ewa Agnieszka Pichola	
Ne ite ad Thomam, sed ad von Hildebrand.....	271
Jan Pocij	
Konsekwencje metafizyczne ujęć materii i ruchu we współczesnej fizyce.....	287
Tomasz Pawlikowski	
Klasyczne ujęcia problemu prawdy w „post-świecie” .....	313

## Sprawozdania i recenzje

Natalia Herold	
Naukowe Towarzystwo Tomistyczne .....	347
Izabella Andrzejuk	
Sprawozdanie z sympozjum naukowego „Tomizm konsekwentny” – 18 listopada 2017 roku.....	351
Michał Zembrzowski	
Sympozjum Tomistyczne na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie – 28 lutego 2018 roku.....	355
Michał Zembrzowski	
Sprawozdanie z Sympozjum Tomistycznego w Łomży – 7 marca 2018 roku.....	359
Artur Andrzejuk	
Sprawozdanie z konferencji naukowej pt. „Małżeństwo i rodzina. Źródła kryzysu i drogi wyjścia” – 7 czerwca 2018 roku.....	365
Magdalena Płotka	
Sprawozdanie z międzynarodowej konferencji naukowej pt. „Filozofia a cywilizacje – w rocznicę śmierci Étienne'a Gilsona i Mieczysława Krąpca” – 8 czerwca 2018 roku ..	371
Natalia Herold	
Kulisy sporu o istotę i istnienie. Recenzja: Tomasz Sutton, <i>De esse et essentia</i> , Biblioteka Rocznika Tomistycznego, Warszawa 2018.....	377
Magdalena Płotka	
Świat uczuć i świat rozumu. Recenzja: Justyna Fiołek, <i>Świat uczuć u świętego Tomasza z Akwinu</i> , Warszawa 2017.....	385
Bożena Listkowska	
O nieprostych kwestiach w sposób prosty, jasny i precyzyjny. Recenzja: Artur Andrzejuk, <i>Tomasz z Akwinu jako filozof</i> , Warszawa 2017. ....	389
Izabella Andrzejuk	
Podstawy filozofii wychowania. Recenzja: Mikołaj Krasnodębski, <i>Antropologia edukacji - wybrane aporie w świetle filozofii klasycznej</i> , Głogów 2018 .....	397

## Polemiki i dyskusje

Nicolas Moscicki

Structure de l'être dans *La Somme contra Gentiles*. Essai de reflexion sur l'article de Professeur Artur Andrzejuk *Struktura bytu w «Summa contra Gentiles» Tomasza z Akwinu*, *Rocznik Tomistyczny / Annuaire Thomiste* N° 6 (2017).....405

Nota o autorach..... 421



# Table of Contents

Editorial.....	11
Raymond Leo Cardinal Burke The Crisis regarding Marriage in the Present Day.....	13
<b>On Étienne Gilson thought on the anniversary of his death</b>	
Mieczysław Gogacz Gilson and Philosophy.....	39
Richard Fafara Philosophy and Civilization .....	53
Peter Redpath An American Perspective on the Christian Philosophy of St. Thomas Aquinas: Midwife to Birth of a New and Improved Global Civilization of Freedom!.....	61
Curtis L. Hancock The Elusiveness of Happiness in the Modern World.....	71
Nicolas Moscicki Did Gilson Intend to Deconstruct the Metaphysics? .....	79
Michał Zembrzuski In Defense of Realism. The Metaphysical Thought of Mieczysław Gogacz .....	105
Mieczysław Gogacz Influence of Étienne Gilson on Philosophy in Poland .....	119

## Dissertations and articles

Artur Andrzejuk Existential Properties in the Interpretation of Consequent Thomism .....	131
Michał Zembrzuski Mind-body Problem in the Light of Aquinas's Conception of Hylomorphism .....	159
Marcin W. Bukala „Seventh: You shall not steal” – Notes on the Medieval „Discovering” of the Market in the Margin of Paulo Prodi's Book.....	177
Artur Andrzejuk Problem of the Concept of Nature in Thomas Aquinas's Texts.....	193
Magdalena Płotka From <i>scibile</i> to <i>operabile</i> . Metaphilosophical and Methodological Debate on Practical Character of Artes in 15th Century Cracow.....	213
Izabella Andrzejuk Philosophical Grounds of Mysticism of St. John of the Cross .....	229

Magdalena Płotka	
Action and Happiness. A Reinterpretation of Thomas Aquinas's Theory of Happiness in Paul's of Wroclaw Ethical Thought .....	241
Krzysztof A. Wojcieszek	
The Virtue of Sobriety: Individual or Social?.....	255
Ewa Agnieszka Pichola	
Ne ite ad Thomam, sed ad von Hildebrand [Do not go to Thomas, go to von Hildebrand].....	271
Jan Pocij	
The Metaphysical Consequences of the Concepts of Matter and Motion in Contemporary Physics.....	287
Tomasz Pawlikowski	
The Classic Approaches to the Problem of Truth in the „Post-World” .....	313

## Reports and Reviews

Natalia Herold	
Scientific Thomistic Society .....	347
Izabella Andrzejuk	
Report on the Conference „Consequent Thomism” – 18th of November 2017 .....	351
Michał Zembruski	
Report on the Thomistic Conference at Cardinal Stefan Wyszyński University in Warsaw – 28th of February .....	355
Michał Zembruski	
Report on the Thomistic Conference in Łomża – 7th of March 2018.....	359
Artur Andrzejuk	
Report on the conference „Marriage and family. The sources of crisis and ways out” – 7th of June 2018.....	365
Magdalena Płotka	
Report on the International Conference „Philosophy and Civilisation – on the Anniversary of Death of Étienne Gilson and Mieczysław Krąpiec” – 8th of June 2018 .....	371
Natalia Herold	
Behind the Scenes of the Essence and Existence Dispute. Review: Tomasz Sutton, <i>De esse et essentia</i> , Biblioteka Rocznika Tomistycznego, Warszawa 2018.....	377
Magdalena Płotka	
The World of Emotions and the World of Reason. Review: <i>Justyna Fiołek, Świat uczuć u świętego Tomasza z Akwinu</i> [The World of Emotions in Saint Thomas Aquinas], Katowice 2017.....	385
Bożena Listkowska	
On Non Simple Issues in a Simple, Clear and Precise Way. Review: Artur Andrzejuk, <i>Tomasz z Akwinu jako filozof</i> [Thomas Aquinas as a Philosopher], Warszawa 2017.....	389
Izabella Andrzejuk	
Basics of the Philosophy of Education. Review: Mikołaj Krasnodębski, <i>Antropologia edukacji - wybrane aporie w świetle filozofii klasycznej</i> [Anthropology of Education - Selected Aporias in the Light of Classical Philosophy], Głogów 2018.....	397

## Controversy and Discussions

Nicolas Moscicki

Structure of Being in *Summa contra Gentiles*. An Attempt of Reflection on the Artur Andrzejuk's Text *Struktura bytu w «Summa contra Gentiles» Tomasza z Akwinu*, *Rocznik Tomistyczny / Thomistic Yearbook* N° 6 (2017) ..... 405

Note about authors..... 421

# Gilson i filozofia

**Słowa kluczowe:** Étienne Gilson, filozofia, tomizm, historia filozofii, filozofia chrześcijańska

## I. Geniusz w dziedzinie filozofii

Fernand van Steenberghen we wspomnieniu, opublikowanym po śmierci Étienne'a Gilsona, napisał, że po odczytanie, który Gilson wygłosił na zakończenie *Congressus scholasticus*, zorganizowanego przez Carla Baliča w r. 1950, zbliżył się do Gilsona kard. Giuseppe Pizzardo i powiedział: „Pan jest geniuszem”. Z elegancją i prostotą, właściwą wielkiemu intelektom, Gilson odpowiedział: „Wasza Eminencja jest samą do-

brocią”. Steenberghen dodaje, że był to okres, w którym na dzieło Gilsona padł cień Świętego Oficjum. Po wypowiedzi kard. Pizzardo cień ten bardzo zbladł i – dodajmy – właściwie nigdy nie dosięgnął dzieła Gilsona<sup>1</sup>.

Dziś wiemy, że dzieło Gilsona jest chwałą kultury intelektualnej XX wieku.

A z wypowiedzi Steenberghena możemy wyciągnąć dwa wnioski:

---

Prof. zw. dr hab. Mieczysław Gogacz, emerytowany profesor Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego (dawniej Akademii Teologii Katolickiej).

<sup>1</sup> Pierwodruk: M. Gogacz, *Gilson i filozofia*, „*Studia Philosophiae Christianae*” 16 (1980) 2, s. 134-144.

„En 1950, Gilson donne la leçon de clôture du *Congressus scholasticus* organisé à Rome par le P. C. Balic (...); le P. Garrigou-Lagrange venait de reprocher à Gilson (dans une conversation privée) d'avoir par lé des avatars de la métaphysique dans L'être et l'essence et le Professeur du Collège de France voyait se dresser le spectre de l'Index, mais au terme de sa leçon, le vieux cardinal Pizzardo s'avança vers lui, prit ses mains dans les siennes et lui dit avec emotion: Monsieur Gilson, vous êtes un génie; à quoi celui-ci répondit: Éminence, vous êtes toute bonté. Le spectre de l'Index s' éloignait”. F. van Steenberghen, *In Memoriam Étienne Gilson*, „*Revue Philosophique de Louvain*” 76 (1978) 32, seria 4, s. 540.

a) Wybitna refleksja filozoficzna Gilsona, faktycznie wprowadzająca metafizykę w myślenie XX wieku, odkrywczą i nieodwracalnie zaszczepiającą potrzebę wyrwania się z idealizmu w kierunku realnie istniejących bytów, aby je rozumieć i nimi wymierzać prawdę, dobro i piękno, jest w wielu swych punktach jednak dyskusyjna. Jej kontrowersyjność nie polega na tym, czego obawiało się Święte Oficjum. Filozofia Gilsona nigdy i żadną swą tezą nie odwraca od Boga, objawienia chrześcijańskiego, nauczanych przez Kościół prawd wiary. Może raczej, jak kiedyś refleksja filozoficzna Tomasza z Akwinu, zmusza do skorygowania niektórych tylko odmian teologii. Jest tak spójna i tak szeroko ogarnia rzeczywistość, że staje się zgodna z Objawieniem, gdyż rozpoznaje wśród realnie istniejących bytów samoistnego Boga, który istniejąc, co ujmuje filozof, także objawia swe wewnętrzne życie, co ujmuje teolog. Dyskusyjność refleksji filozoficznej Gilsona ma źródło w nie zawsze konsekwentnej wierności realnie istniejącym bytom, w dopuszczeniu w obrębie metafizyki jednak idealistycznych wątków intuicjonizmu, w przypisaniu analizie sądów, a tym samym świadomości, jak u Dunska Szkota i Descartesa, roli punktu wyjścia w drodze do ujęcia istnienia, w podleganiu naporowi metodologicznych postulatów pozytywizmu. Tak sądzą niektórzy tomiści, domagający się od Gilsona metafizyki właśnie wierniejszej teoriopoznawczemu realizmowi i pluralizmowi metafizycznemu,

z kolei nie podzielający proponowanej przez niego koncepcji filozofii chrześcijańskiej, kwestionujący sposób ukazowania średniowiecza jako nierozzerwalnej tkanki filozoficzno-teologicznej.

Zanim wyjaśnimy bliżej te zagadnienia, już jednak opierając się na nich, wyciągnijmy drugi wniosek z wypowiedzi Steenberghena:

b) Tomiści domagają się po prostu, aby Gilson był genialnie konsekwentny w każdym podejmowanym zagadnieniu. Jego właśnie genialna refleksja filozoficzna narzuca bowiem odbiorcom jego myśli kierunek wymagań: dzieło doskonałe nie może mieć momentów niedoskonałych.

Doskonałe dzieło Gilsona, jego monumentalna wielkość, to wprost ramiona olbrzyma, a my, zwykli tomiści, stojąc na tych ramionach – jak wyjaśniał już Bernard z Chartres – widzimy dalej i więcej, nawet niedoskonałości dzieła i to, co dzieło to ukazuje oraz do czego zobowiązuje: budować konsekwentny tomizm egzystencjalny, wierny faktowi realnego istnienia bytów jednostkowych.

Diskusyjność i kontrowersyjność niektórych punktów filozofii Gilsona to nie tyle więc zastrzeżenia i zarzuty, ile raczej narzucana nam przez tę filozofię konieczność wierności genialnej refleksji, wprowadzającej metafizykę Tomasza z Akwinu w kulturę intelektualną XX wieku.

Miał rację kard. Pizzardo i potwierdza to światowa recepcja dzieła Gilsona: był geniuszem w dziedzinie filozofii.

## 2. Kilka danych biograficznych jako charakterystyka filozoficznego dzieła

Étienne Gilson urodził się 13 czerwca 1884 w Paryżu, zmarł 19 września 1978 w Cravant koło Vermenton (Yonne) blisko średniowiecznego Auxerre. Doktorat „dès lettres” uzyskał na Sorbonie w 1913 r. W tym samym roku został profesorem filozofii w Lille. W 1919 r. jest profesorem w Strasbourgu i obejmuje na Sorbonie katedrę historii filozofii średniowiecznej (poprzednikiem był François Picavet). W r. 1926 razem z Gabrielem Thèry zakłada czasopismo *Archives d'histoire, doctrinale et littéraire du moyen-âge*, a w r. 1929 razem z bazylianami przy – należącym do Uniwersytetu w Toronto – *St. Michaels College* organizuje sam oddzielny Instytut Studiów nad Średniowieczem, który w r. 1939 staje się *Pontifical Institute of Mediaeval Studies*. Gilson jest w tym Instytucie dyrektorem studiów. W 1932 r. przechodzi z Sorbony do *Collège de France* i wykłada tu do 1951 r. W 1946 r. wchodzi do Akademii Francuskiej uzyskując tym samym najwyższe, możliwe we Francji wyróżnienie uczonego i tytuł „immortel – nieśmiertelny”. W latach 1947–1948 jest senatorem Republiki. Od 1950 r. mieszka na stałe w Toronto, lecz wraca do Francji w 1973 r. dalej twórczo pracując aż do chwili śmierci<sup>2</sup>.

Pracowitość Gilsona, owocująca jego publikacjami, z których każda stanowiła światowe wydarzenie naukowe, była uderzającą cechą osobowości Gilsona i zarazem zdumiewającym czynnikiem wychowawczym. Gilson bowiem swoją

pracowitość uczynił regułą konsultacji, udzielanych uczniom, gdyż dyskutował.

W 1913 r. publikuje swoją rozprawę doktorską, przygotowaną pod kierunkiem Luciena Lévy-Bruhla, właśnie pod tytułem: *Wolność według Descartesa i teologia jako „grande thèse”* oraz *Index scholastico-kartezjański* jako „*petite thèse*”. W Lille wykłada poglądy Tomasza z Akwinu na poznanie Boga i dowody istnienia Bytu pierwszego. Wyniki przemysłów ogłasza w 1919 r. w książce pt. *Tomizm*. W 1922 r. wydaje znany podręcznik pt. *Filozofia w średniowieczu*, a w 1924 r. *Filozofię św. Bonawentury*. W 1925 r. wraca do studiów nad Descartesem i wydaje krytycznie jego *Rozprawę o metodzie*. Rok 1929 przynosi *Wprowadzenie w studia nad św. Augustynem*, a 1930 znowu książkę o Descartesie pt. *O roli filozofii średniowiecznej w powstaniu systemu kartezjańskiego*. W 1932 wychodzi książka *Idee i literatura*, a w 1934 *Teologia mistyczna św. Bernarda*. *Chryścianizm i filozofia* ukazuje się w 1936, *Realizm metodyczny* w 1937, *Jedność doświadczenia filozoficznego* w 1938. Sławna książka pt. *Byt i istota* wychodzi w 1948, *Jan Duns Szkot* w 1952, *Historia filozofii chrześcijańskiej w wiekach średnich*, wielkie, erudycyjne dzieło, podsumowujące wiedzę Gilsona o średniowieczu – w 1955. Powstają i inne, znaczące dzieła Gilsona, serie i większe studia, np. *Filozof i teologia* z 1960 lub *Lingwistyka a filozofia* z 1969, czy jeszcze późniejsze studia o Dantem, lecz te wymienione

<sup>2</sup> Dane biograficzne É. Gilsona podaję za artykułem Steenberghena, s. 538—545.

ilustrują intelektualne poszukiwania Gilsona, który chce zgodnie z prawdą ukazać dzieje filozofii i średniowiecze, jako bezpośrednie ogniwo między starożytnością a nowożytnością, co wykluczał Victor Cousin. A jeżeli średniowiecze przenosi w nowożytność filozofię Greków, to filozofię tę zmieniła teologia, gdyż teologia jest u Descartesa filozofią.

Kluczem więc do zrozumienia poszukiwań filozoficznych Gilsona, a według niego także do zrozumienia dziejów samej filozofii jest właśnie związek między filozofią i teologią. Wyznacza on badania Gilsona nad średniowieczem, jego koncepcję historii filozofii, koncepcję filozofii chrześcijańskiej, a nawet tezy metafizyki. Ten związek Gilson wykrył badając myśl filozoficzną średniowiecza.

### 3. Pogląd na filozofię średniowieczną

Étienne Gilson uważa, że do badań nad średniowieczem nie przystępuje z żadną prekoncepcją. Nie chce rejestrować wszystkich wydarzeń filozoficznych średniowiecza jak Friedrich Überweg, nie chce wyznaczać w tej masie szczegółów głównych orientacji filozoficznych jak Maurice de Wulf, nie chce konfrontować myśli średniowiecznej z tradycją grecką jak Émile Bréhier. Chce po prostu ukazać filozofię epoki średniowiecznej, taką, jaka jawi się w tekstach. A teksty są teologiczne. Chce więc ukazać filozofię średniowieczną w jej naturalnym kontekście teologicznym, w którym występuje. Nie ma tam podziału na filozofię i teologię. Są zagadnienia filozoficzne, które rozważa, formułuje lub tworzy teolog.

Aby więc być w zgodzie z konkretnymi tekstami średniowiecznymi, nie można podjąć abstrakcyjnej decyzji oddzielenia filozofii od jej teologicznego środowiska, w którym powstała. Nie

można ustalić granicy między historią filozofii i historią teologii. Można jednak omawiać to, co stało się z filozoficznymi zagadnieniami Greków, przyjętymi przez średniowiecze, właśnie to, że stały się teologiczne<sup>3</sup>. A dokładniej mówiąc, gdy teolog wyjaśniający prawdy wiary odwołuje się do rozumu, to albo tworzy na rozważany temat proporcjonalne rozumowania, albo posługuje się już gotowymi przemyśleniami np. Greków wypełniając ich ujęcia nowymi znaczeniami, płynącymi z wiedzy o prawdziwym Bogu. W obydwu wypadkach filozofia stworzona przez teologa ukazuje np. Boga jako byt jedyny, nieskończony, niezłożony, wolny, będący wszechmocną przyczyną stworzeń<sup>4</sup>. Takich akcentów nie wnosi filozofia grecka. Wnosi je średniowieczna teologia.

Filozofia średniowieczna jest więc zespołem zagadnień, tworzonych przez teologa, gdy wyjaśniając prawdy religii odwołuje się on do rozumu.

<sup>3</sup> Referuję treść wstępu do II wydania książki Gilsona pt. *La philosophie au moyen-âge*, Paris 1976, wyd. II, t. I, s. 7-8.

<sup>4</sup> Streszczam tezę, formułowaną przez Gilsona w rozdz. V książki pt. *Filozofia i teologia*, s. 76-95.

Historia filozofii średniowiecznej jest badaniem w obszarze teologii ujęć, wyrozumowanych przez teologa, wyjaśniającego Objawienie.

Étienne Gilson sądzi więc, że „prawdziwi filozofowie scholastyczni to zawsze teologowie”, że wytworzyli oni największe, choćby w XIII wieku, systemy filozoficzne, gdyż zmysł wiary i teologia powodują wzmożenie i pogłębienie refleksji filozoficznej<sup>5</sup>. Filozofia jednak nigdy nie jest teologią, ani teologia filozofią. Teologia bowiem nie powstaje w obrębie filozofii, gdyż jest dziełem Kościoła, filozofia natomiast powstaje w obrębie teologii i tylko teolog umie ją wciągnąć w służbę prawd wiary, podnieść i udoskonalić nowymi znaczeniami.

Nie podzieli poglądów Gilsona np. de Wulf, Pierre Mandonnet, Théry, van Steenberghen. A i nam, dziś pracującym tomistom i historykom filozofii, nie łatwo zgodzić się ze wszystkimi tezami Gilsona. Niekiedy bowiem wydaje się, że Gilson nie odróżnił porządku wiedzy od porządku nauki i że za przedmiot filozofii uznał na sposób idealistyczny twierdzenia wiary lub nawet teologii.

Ujmując filozofię i teologię z pozycji wiedzy ludzkiej możemy przyjąć, że człowiek myśli tezami zarazem filozofii i teologii, że scala je w sobie w spójny obraz, że może dać przewagę teologii uznając ją za źródło refleksji filozoficznej.

Ujmując jednak filozofię i teologię z pozycji nauki, musimy przyjąć, że tych

dwu nauk nie różni tylko sposób argumentacji, lecz także i przede wszystkim przedmiot badań. Nie można wobec tego uzyskać spójnego zespołu twierdzeń, jeżeli dotyczą one dwu odrębnych przedmiotów: bytu jako istniejącego dla filozofii, a objawionych relacji człowieka z Bogiem dla teologii.

Teza Gilsona byłaby słuszna, gdyby przedmiotem filozofii były twierdzenia. Stawałaby się wtedy refleksją nad twierdzeniami nauk, równie dobrze przyrodniczych, jak i teologicznych. Tymczasem przecież przedmiotem filozofii są realne byty, a nie wiedza o nich. Przedmiotem teologii, owszem, jest wiedza objawiona o relacjach człowieka z Bogiem i teologia wyjaśnia zbawczą wartość tych relacji. A refleksja filozoficzna zjawia się w teologii wtedy, gdy teolog chce wyjaśnić nie wartość, lecz bytową pozycję objawionej rzeczywistości tych relacji, których filozof bytu nie wykrywa badając dostępny bezpośrednio jego poznaniu byt jednostkowy jako istniejący. Teolog więc, aby wyjaśnić realność objawionych relacji, musi albo posłużyć się filozofią bytu, albo wyrozumować nowe ujęcia, jeżeli zastane nie wyrażają w pełni objawionej rzeczywistości.

Wydaje się, że Gilson widzi filozofię średniowieczną poprzez teksty głównie Eriugeny, Anzelma z Canterbury, Bonawentury i jednak mniej przez teksty Tomasza z Akwinu.

<sup>5</sup> „Les vrais philosophes scolastiques seront toujours des théologiens”. F. van Steenberghen, s. 540.



## 4. Koncepcja filozofii chrześcijańskiej

W 1922 r. Gilson wydaje książkę pt. *Filozofia w średniowieczu*, a w 1955 r. tę samą problematykę nazywa *Historią filozofii chrześcijańskiej w wiekach średnich*. Wskazuje to na przekonanie Gilsona, że filozofia średniowieczna spełnia przyjętą przez niego koncepcję filozofii chrześcijańskiej.

Wielka polemika, w której Gilson wziął udział, na temat filozofii chrześcijańskiej miała miejsce w 1931 r. i w mniejszym zakresie, jako pojawiające się od czasu do czasu wypowiedzi, trwa do dzisiaj. Mamy więc do dyspozycji kilka koncepcji filozofii chrześcijańskiej: a) w sensie metodologicznym jest tylko filozofia, b) w sensie historycznym filozofię chrześcijańską stanowią problemy filozoficzne, zgłaszane przez chrześcijan, którzy widzą konflikt między prawdami wiary i znanymi im systemami filozofii, problemy rozwiązywane jednak w oparciu tylko o rozumowanie, poszukujące zgodności między filozofią i teologią, c) w sensie antropologicznym filozofia chrześcijańska są problemy filozoficzne, interesujące danego człowieka jako wierzącego, np. problem istnienia bardziej niż problem myślenia, d) w sensie światopoglądowym filozofia chrześcijańska jest połączeniem twierdzeń filozoficznych i teologicznych.

Pogląd Gilsona jest jeszcze inny. Uważa on, że „filozofia chrześcijańska

nazywamy posługiwaniem się pojęciami filozoficznymi przez autorów chrześcijańskich”<sup>6</sup>, i że filozofia ta zarówno w średniowieczu, jak i kiedykolwiek, występuje głównie lub tylko w tekstach teologicznych chrześcijan. Dodaje też, że tę filozofię „może zrozumieć tylko ten, kto czyta (np. Tomasza z Akwinu) jako teolog (...) Mówiąc krótko, zrozumienie filozofii chrześcijańskiej wymaga od jej interpretatora autentycznie chrześcijańskiego wyczucia (...), ale nie przeniknie się nigdy ostatecznego sensu myśli będącej całkowicie na usługach wiary, jeżeli się tej wiary nie podziela”<sup>7</sup>.

Znamy tylko wyniki kolejnych lektur i postępujących analiz badanych tekstów. Przygotowywano więc materiał konsultacji, aby ponadto zetknąć się z jego jasnym sądem i powszechnie znanym, pełnym dobroci i zarazem ciętym dowcipem, z wielką kulturą, osobowością, zrealizowanym na co dzień humanizmem<sup>8</sup>.

Dodajemy, że opublikowana do 1958 r. bibliografia prac Gilsona obejmuje 600 pozycji, a po r. 1958 można wskazać jeszcze na kilka książek i około 200 artykułów<sup>9</sup>.

Książki Gilsona, ujawniające pracowitość, są nie tyle etapami jego intelektualnego rozwoju, ile raczej właśnie wydarzeniem naukowym, zmieniającym nieodwracalnie kierunek badań w zakre-

<sup>6</sup> É. Gilson, *Historia filozofii chrześcijańskiej w wiekach średnich*, tłum. S. Zalewski, Warszawa 1966, s. 5 (przedmowa).

<sup>7</sup> É. Gilson, *Filozofia i teologia*, s. 184.

<sup>8</sup> Por. M. Gogacz, *Rozmowy z Gilsonem*, „Tygodnik Powszechny” 13 (1959) nr. 8 (526), z dn. 22. II. Por. też M. Gogacz, *List z Toronto*, „Znak” 44 (1958) s. 208-211.

<sup>9</sup> Por. *Mélanges offerts à Étienne Gilson de l'Académie Française*, dzieło zbiorowe, Toronto 1959.

sie problemu, czy prezentowanego autora. Są zawsze rozświetleniem spraw niejasnych i trudnych, prostowaniem zawitych dróg skomplikowanego problemu. Dla samego Gilsona są nieustannie poszukiwaniem związku między filozofią i teologią, który jawił się mu następująco: „Filozofia grecka wyszła (...) ze średniowiecza inna od tej, która (...) weszła (...) Tę tak głęboką przemianę filozofia zawdzięcza teologii chrześcijańskiej. Teologia zatem nie zawierała po prostu metafizyki, ale musiała ją stworzyć. Ta podwójna przemiana filozofii greckiej w teologię chrześcijańską, a następnie teologii chrześcijańskiej w filozofię nowożytną z trudem dawała się pogodzić z przeciwieństwem, jakie powszechnie upatruje się pomiędzy tymi dwiema dyscyplinami. Trzeba więc było koniecznie cofnąć się aż do tej dawnej filozofii teologów, aby zbadać jej naturę i treść”<sup>10</sup>. Gilson bada więc w dziełach autorów średniowiecznych „zręb doktryn metafizycznych”, wziętych od Greków i przekształconych w teologię, którą z kolei Descartes uczynił filozofią. A do filozofii Gilson w ogóle doszedł od badań nad myślą Descartesa.

Étienne Gilson czyni więc kluczem zrozumienia też filozofii chrześcijańskiej zarówno znajomość teologii, jak i wyczuwanie chrześcijańskości ujęć oraz bycie kimś wierzącym. Spełniając te warunki, człowiek może stać się filozofem chrześcijańskim, kimś więc, kto dokonuje „wyboru między zagadnieniami filozoficznymi”, kto „będzie się interesował

wyłącznie lub szczególnie tymi zagadnieniami, których rozwiązanie ma jakieś znaczenie dla jego życia religijnego”. I właśnie „z chwilą, (...) gdy wśród przedmiotów swej wiary odkrywa pewną liczbę prawd mogących stać się przedmiotem poznania – staje się filozofem. Jeśli zaś te nowe zdobycze filozoficzne zawdzięcza wierze chrześcijańskiej – staje się filozofem chrześcijańskim”. Ostatecznie więc filozofią chrześcijańską jest wszelka filozofia, „która rozgraniczając formalnie obydwie porządki poznania uznaje jednak objawienie chrześcijańskie za niezbędną pomoc dla rozumu”<sup>11</sup>.

Wydaje się, że – jak wynika z przytoczonych wypowiedzi Gilsona – pojmuje on filozofię chrześcijańską w wyróżnionym tu sensie głównie antropologicznym i częściowo historycznym.

Jeżeli chodzi o filozofię chrześcijańską w sensie metodologicznym, to Gilson nie może uznać tej filozofii po prostu za filozofię, bez przymiotnika „chrześcijańska”, gdyż utożsamia przedmiot filozofii chrześcijańskiej z przedmiotem teologii. Tym przedmiotem jest Bóg, w którego wierzę. Gdy to, w co wierzę, mogę uczynić przedmiotem poznania, staję się filozofem. Filozofię więc od wiary i teologii różni tylko argumentacja, a nie realnie różny przedmiot.

Nie odróżniając przedmiotu filozofii chrześcijańskiej od przedmiotu teologii, tożsamego zresztą z przedmiotem wiary, Gilson musiał głosić referowaną tu koncepcję filozofii chrześcijańskiej.

<sup>10</sup> É. Gilson, *Filozofia i teologia*, tłum. J. Kotsa, Warszawa 1968, s. 80.

<sup>11</sup> É. Gilson, *Duch filozofii średniowiecznej*, tłum. J. Rybałt, Warszawa 1958, kolejno s. 39, 37, 38.

## 5. Metafizyka

Aby ukazać, że przedmiotem metafizyki jest byt jako istniejący, Gilson uzasadnia najpierw teoriopoznawczy realizm. W subtelnej, szerokiej analizie rozważa tezy idealizmu, kartezjańskie *cogito*, stanowisko Kanta i wykazuje, że niesprzeczne wyjaśnienie ludzkiego poznania wymaga uznania realnie istniejących bytów za źródło wiedzy, bytów aktywizujących władze poznawcze podmiotu do dokonywania czynności poznawczych. Nie są te władze napędem poznania, tym napędem jest byt, który poznają. Nasze więc myślenie nie wskazuje na bytowanie, lecz właśnie byt uzasadnia aktywność poznawczą podmiotu.

I dalej, aby ukazać istniejący byt jako przedmiot metafizyki. Gilson z kolei dokonuje przeglądu znanych z historii filozofii koncepcji bytu. Daje wspaniały obraz powodów filozoficznych dla których tak różnorodnie pojmowano byt. Kierując się regułą realizmu ujawnia niespójność przyjmowanych koncepcji, ich aprioryczne lub sprzeczne założenia, błędne wnioski i eliminując te niedokładności doprowadza refleksję filozoficzną do jej przedmiotu: do bytu jako istniejącego.

Realizm teoriopoznawczy i historia filozofii wyznaczają więc właściwe rozumienie bytu jako bytu, a tym samym wyznaczają metafizykę.

Opierając się na realizmie teoriopoznawczym Gilson uważa, że podstawowy wynik naszego poznania wyraża zdanie egzystencjalne: coś istnieje. Zdanie

to staje się zarazem punktem wyjścia metafizyki, gdyż właśnie wyraża jej przedmiot: byt jako istniejący, urealnioną istnieniem jednostkującą je istotę.

Rozważając istnienie w jego związku z istotą, metafizyk dochodzi do wniosku, że bytem jest to, co posiada istnienie, i że w tym istnieniu jako posiadanym przez byt, należy szukać wyjaśnienia bytu, a nie w fakcie bycia bytem. Postawieniem akcentu na istnienie lub na byt różni się, według Gilsona, metafizyka Tomasza z Akwinu od metafizyki Heideggera. Szukając bowiem „korzeni” istnienia i wychodząc poza byt jednostkowy, tomista wykrywa Samoistny akt istnienia jako byt pierwszy pozostając więc w obszarze bytów i w metafizyce. A heideggerysta szukając „korzeni” bytu musiałby wyjść poza byt i poza metafizykę bytów, co kieruje do nicości. Opuszczenie więc metafizyki nie jest możliwe, gdyż nie można wyjść z obszaru bycia i z tego względu wyjaśnienia bytu i bycia nie można uzyskać<sup>12</sup>.

Samoistne istnienie, które stwarza istnienie bytów jednostkowych, to Bóg.

Opierając się na historii filozofii, w której precyzowały się filozoficzne doświadczenia ludzi<sup>13</sup>, Gilson wyjaśnia, że koncepcję istnienia bytów jednostkowych i koncepcję Samoistnego aktu istnienia, będącego Bogiem, wypracowali teologowie dokonując rozumowań, związanych z objawionym przez Boga Jego imieniem: „Jestem, który jestem”. Właśnie Objawienie i wyjaśniająca je teolo-

<sup>12</sup> É. Gilson, *Byt i istota*, tłum. P. Lubicz i J. Nowak, Warszawa 1963, s. 324-325.

<sup>13</sup> Por. É. Gilson, *Jedność doświadczenia filozoficznego*, tłum. Z. Wrzeszcz, Warszawa 1968.

gia są obszarem, w którym chrześcijańska refleksja filozoficzna podejmując problem bytu udoskonaliła go aspektem istnienia, pogłębiła i podniosła wciągając w służbę prawd wiary.

Jest to według Gilsona zgodne z najgłębszym dążeniem natury człowieka. Każdy bowiem człowiek pragnie poznać przyczynę skutku, Intelpekt ludzki poznając byt jako byt pragnie więc poznać przyczynę bytu, którą jest przecież tylko Bóg. Poznanie Boga jest wobec tego ostatecznymi celem człowieka, a zarazem ostatecznym celem metafizyki. Jeżeli metafizyka jest wiedzą o bycie jako bycie, którego istnienie stwarza Bóg, to metafizyka ta jest skierowana ku teologii, a tym samym ku Bogu, jako *par excellence* przyczynie istnienia bytów będącej Samoistnym istnieniem<sup>14</sup>.

Niepokojący Gilsona związek między filozofią i teologią wyznaczył także wersję jego metafizyki.

Rozważając z uwagą imponujące i wprost niedościgłe w ich subtelności

i bogactwie analizy metafizyczne Gilsona, natrafiamy jednak na możliwe do skorygowania niekonsekwencje, na niedoskonałości genialnych ujęć. Niekonsekwencją jest ukazywanie metodologicznej niezależności metafizyki jako filozofii pierwszej i zarazem uzależnienie jej od realistycznie uprawianej teorii poznania oraz od teologii, w obszarze których metafizyka powstaje w wyniku refleksji chrześcijanina nad poznaniem i prawdami wiary. Niekonsekwencją jest wyakcentowanie, że przedmiotem metafizyki jest byt jako istniejący i zarazem uznawanie za ten przedmiot istnienia jako ujętego w zdaniu egzystencjalnym, a wcześniej ukazywanego w objawionej informacji Boga. Metafizyka jest więc niezależna i zarazem pochodna od teorii poznania i teologii. Jej przedmiotem jest byt realnie istniejący i zarazem informacja naszych władz poznawczych lub Objawienia<sup>15</sup>.

## 6. Blaski i cienie filozoficznego dzieła Gilsona

Prezentując tu Gilsona i jego filozofię rozważano tylko jego pogląd na filozofię średniowieczną, koncepcję filozofii chrześcijańskiej, główne tendencje jego metafizyki na tle ważniejszych danych biograficznych i dokumentowanej już recepcji jego dzieła. Brakuje omówienia tylko wspomnianej teorii poznania, teorii poznania istnienia, monogra-

ficznych opracowań autorów i nurtów filozoficznych, koncepcji historii filozofii, poglądu na filozofię nowożytną i współczesną, rozważań nad estetyką, literaturą, głównie nad Petrarcką i Dantem, studiów nad językiem. Chodzi bowiem o to, aby składając hołd geniuszowi Gilsona i jego dziełu, tylko usprawiedliwić nasz podziw oraz wiel-

<sup>14</sup> É. Gilson, *Byt i istota*, s. 74-76.

<sup>15</sup> Por. szersze ujęcie trudności, związanych z przyjęciem poglądów É. Gilsona w artykule: M. Gogacz, *Problem awicennańskich elementów w tomizmie egzystencjalnym*, w: Awicenna, *Metafizyka*, Warszawa 1973, s. 43-55.

kość i wspaniałość daru, którym dla kultury XX wieku jest filozofia Gilsona.

Étienne Gilson jako historyk filozofii jest najdocieklivszym, chyba spośród wszystkich, autorem ukazującym tak szeroko i wnikliwie dzieje samych problemów filozoficznych, a nie tylko dzieje tekstów, filozofów i szkół. Jest w związku z tym twórcą poglądu, że właściwą historią filozofii są właśnie dzieje problemów filozoficznych. Ich ukazanie wymaga, aby historyk filozofii był głównie filozofem, nie tylko historykiem i filologiem. Dzieje więc szkół, które omawia historyk i dzieje tekstów, które omawia filolog, nie stanowią właściwej historii filozofii. Są wobec niej raczej pomocnicze.

Étienne Gilson jako historyk filozofii średniowiecznej ukazał różnorodność i bogactwo stanowiących ją problemów i poglądów jako wersji problemu, głoszonych przez ogromną ilość autorów, szkół, środowisk intelektualnych i instytucji naukowych. Wykazał, że filozofia średniowieczna jest bezpośrednim źródłem nowożytności, że średniowiecze wypełniło filozoficzny dorobek Grecji i Rzymu refleksją teologiczną, że właściwie średniowieczna teologia i wiara spowodowały rozwój filozofii w kierunku ukształtowania się w niej metafizyki istnienia. Jako historyk filozofii, Gilson stał się zarazem autorem poglądu, że należy wyodrębnić filozofię chrześcijańską, którą stanowi głównie metafizyka bytu jako istniejącego, gdyż objawione imię Boga skłoniło teologów do podjęcia rozumowań, doprowadzających do teorii istnienia i pogłębiających w ten sposób problematykę bytu. Gilson sądzi ponadto, że „tomi-

styczne pojęcie *esse* jest ostateczne w swej definicji, (że) jest to (...) podstawa, metafizyki dla wszystkich czasów”<sup>16</sup>.

Zgadzać się z Gilsonem, że teoria istnienia jest w metafizyce bytu niezwykle cennym jej doprecyzowaniem i wypełnieniem, znalezieniem prawdziwej drogi do rzeczywistości wszystkich bytów łącznie z rzeczywistością Boga, nie należy jednak uważać tej teorii za zespół wniosków wynikających z teologicznego wyjaśnienia Objawienia i stanowiących filozofię wyłącznie chrześcijańską. Wnioski te wynikają z analizy realnych bytów jednostkowych, co właśnie ukazał Tomasz z Akwinu, dokonując refleksji filozoficznej nad bytem i historycznie danymi poglądami na przedmiot metafizyki. Można się jedynie zgodzić, że teoria istnienia, stosowana w teologii, wyraża rzeczywistość Boga zgodnie z Objawieniem.

Filozofię chrześcijańską, tak jak pojmują ją Gilson, stanowiłoby wyjaśnienie objawionych relacji człowieka z Bogiem jako realnych, np. analiza bytowej struktury łaski jako przypadłości osoby, analiza bytowej struktury cnót teologicznych jako wywołanego przez Boga przystosowania duszy ludzkiej do kierowania się ku Bogu jako istnieniu (miłość), jako prawdy (wiara), jako dobru (nadzieja), analiza bytowej struktury doświadczenia mistycznego jako ujawnienia się we władzach duszy Boga osobowo obecnego w istocie duszy na sposób zamieszkania, na sposób więc związku tylko przypadłościowego.

Przy tak rozumianej filozofii chrześcijańskiej metafizyka bytu jako istniejącego jest po prostu filozofią.

<sup>16</sup> É. Gilson, *Filozofia teologia*, s. 206.

Étienne Gilson jako metafizyk wprowadził w filozofię XX wieku tę wspaniałą metafizykę istnienia i stał się razem z Maritainem współtwórcą egzystencjalnej wersji tomizmu. Jego koncepcja filozofii chrześcijańskiej i podleganie w wykładzie metafizyki naporowi metodologicznych postulatów pozytywizmu jest w tym egzystencjalnym tomizmie tylko niedoskonałością, wywołującą potrzebę wierności konsekwentnie uprawianej metafizyce bytu jako istniejącego, ukazującego realność Samoistnego istnienia. To właśnie Gilson wersją swej metafizyki, powtarzającej w nowym kontekście myśl Tomasza z Akwinu, ukazał realność Boga.

Étienne Gilson jako teoretyk poznania przekonująco zakwestionował idealizm, obronił teoriopoznawczy realizm, sformułował teorię poznania istnienia i teorię zdań egzystencjalnych, którymi mobilizował wiele pokoleń filozofów do przemyślenia na nowo metafizyki.

Wnosząc w kulturę intelektualną XX wieku tak wiele twórczych przemyśleń zmuszających do refleksji i korekty przekonań filozoficznych, zarazem wywołując potrzebę korygowania jego koncepcji, gdyż niedoskonałości w wielkim dziele są nie do zniesienia dla odbiorcy, powodował sprzeciwy, polemiki, dotykał tak głęboko i często boleśnie ważnych i uznawanych rozwiązań, że prawie musiał wywołać wobec swego dzieła podejrzenia Świętego Oficjum przed II Soborem Watykańskim.

W hermeneutyce używa się określenia, że symbol daje do myślenia. Przekształcając to określenie możemy powie-

dzieć, że Gilson daje do myślenia szereg problemów i rozwiązań. Tymi problemami i rozwiązaniami, jego wielkim dziełem filozoficznym myśli wiele pokoleń filozofów i nie tylko tomistów. Gilson z chwilą śmierci stał się jednak także symbolem tego, co w tomizmie poważne, głębokie i trwałe. Zarazem jednak nie jest tylko symbolem. Jest raczej już na zawsze uczestnikiem naszego myślenia metafizycznego, gdy rozważamy realnie istniejący byt jednostkowy i Samoistne istnienie Boga.

Takimi na zawsze uczestnikami myślenia ludzi są raczej geniusze. Miał rację kard. Pizzardo, Gilson był geniuszem. Świadczy o tym wielkość jego dzieła i obecność tego dzieła w myśleniu filozofów.

A tak niedawno Gilson był we Francji, w Kanadzie. W Toronto pracował rano od ósmej do trzynastej. O czternastej udzielał konsultacji, po południu przyjmował gości. We wtorek prowadził wykłady i seminaria w Instytucie. W piątki jeździł z córką po zakupy małym Volkswagensem i w piątki wieczorem, raz w miesiącu spotykał się ze wszystkimi studentami na herbacie, urządzonej przez sekretariat Instytutu. Był wtedy wesoły, żartobliwy, dostępny bliski<sup>17</sup>.

I może wzruszać także to, że prezentowaną za Tomaszem z Akwinu teorią Boga jako *ens a se*, É. Gilson przygotowywał nawrócenie Tomasza Mertona. Pisze o tym T. Merton w swej autobiografii. To wielka pochwała dla filozofa, który jest chrześcijaninem: głoszoną filozofią przybliżyć kogoś do Boga. Jest to zarazem pochwała tomizmu.

<sup>17</sup> Por. M. Gogacz, *Rozmowy z Gilsonem*, 6.

## Gilson and Philosophy

**Keywords:** Étienne Gilson, philosophy, Thomism, history of philosophy, Christian philosophy

The article considers Gilson's view on medieval philosophy, the concept of Christian philosophy, the main tendencies of Gilson's metaphysics in the context of more important biographical data and the documented reception of his works. Gilson as a historian of philosophy is the creator of the view that the proper history of philosophy concerns the history of philosophical problems. Showing them requires that the historian of philosophy was mainly a philosopher, not only a historian and philologist. Thus, the history of schools discussed by the historian and the history of the texts that philologist discusses, does not constitute a proper history of philosophy. They are auxiliary disciplines for history philosophy. Gilson as a historian of medieval philosophy showed the diversity and richness of the themes and themes of the medieval views. He showed that medieval philosophy is a direct source of modernity and that the Middle Ages fulfilled the philosophical achievements of Greece and Rome with the theological reflection. He also claimed that medieval theology and faith caused development of philosophy towards the formation of the metaphysics of existence. As a historian of philosophy, Gilson was the author of the view that Christian philosophy is mainly about the metaphysics of existing being, because the revealed

name of God prompted theologians to reflection and they worked out the theory of existence and deepened the problem of being in this way. Agreeing with Gilson that the theory of existence is unusual refinement and fulfillment in the metaphysics of being and it finds a true path to the reality of all beings including the reality of God, we should not however consider this theory as a set of conclusions resulting from the theological explanation of Christian revelation. These conclusions result from the analysis of real individual beings, which is precisely what was shown by Thomas Aquinas who made a philosophical reflection on being and views on the object of metaphysics in the history of philosophy. We can only agree that the theory of existence, applied in theology, expresses the reality of God according to the revelation. As a metaphysician, Gilson introduced the philosophy of the twentieth century metaphysics of existence and became a co-creator with Maritain existential version of Thomism. His concept of Christian philosophy and the necessity of meeting methodological requirements of postulates of positivism is imperfect in this existential version of Thomism and it evokes the need for fidelity as a consistent metaphysics of being existing, showing the reality of Self-existence. Gilson as the theoretician of cognition convincingly

questioned idealism, he defended epistemological realism, formulated the theory of cognition of existence and the

theory of existential claims. Finally, he mobilized many generations of philosophers to rethink the metaphysics.



## Bibliografia

1. Steenberghen F. van, *In Memoriam Étienne Gilson*, „Revue Philosophique de Louvain” 76 (1978) 32, seria 4, s. 540.
2. Gogacz M., *Rozmowy z Gilsonem*, „Tygodnik Powszechny” 13 (1959) nr. 8 (526), z dn. 22. II. Gogacz M., *List z Toronto*, „Znak” 44 (1958) s. 208-211.
3. *Mélanges offerts à Étienne Gilson de l'Académie Française*, dzieło zbiorowe, Toronto 1959.
4. Gilson É., *Filozof i teologia*, tłum. J. Kotsa, Warszawa 1968.
5. Gilson É., *La philosophie au moyen-âge*, wyd. II, t. I, Paris 1976.
6. Gilson É., *Historia filozofii chrześcijańskiej w wiekach średnich*, tłum. S. Zalewski, Warszawa 1966.
7. Gilson É., *Duch filozofii średniowiecznej*, tłum. J. Rybałt, Warszawa 1958.
8. Gilson É., *Byt i istota*, tłum. P. Lubicz i J. Nowak, Warszawa 1963.
9. Gilson É., *Jedność doświadczenia filozoficznego*, tłum. Z. Wrzeszcz, Warszawa 1968.
10. Gogacz, *Problem awiceniańskich elementów w tomizmie egzystencjalnym*, w: Awicenna, *Metafizyka*, Warszawa 1973, s. 43-55.

## Nota o Autorach

**Artur Andrzejuk** – prof. dr hab., prof. zwyczaj. Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego (UKSW), na którego Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej kieruje Katedrą Historii Filozofii Starożytnej i Średniowiecznej oraz Sekcją Historii Filozofii. Autor szeregu publikacji z zakresu filozofii i teologii średniowiecznej, tomizmu, etyki i klasycznej filozofii człowieka. Interesuje się problematyką uczuć, sprawności i cnót moralnych, relacji osobowych. Jest uczniem Profesora Mieczysława Gogacza. Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7926-4070>

**Izabella Andrzejuk** – dr, wykładowca w Wyższej Szkole Stosunków Międzynarodowych i Amerykanistyki oraz Wyższej Szkole Komunikowania, Politologii i Stosunków Międzynarodowych, a także na studiach podyplomowych Wydziału Studiów nad Rodziną UKSW. Wielokrotnie wygłaszała wykłady i referaty w Wielkiej Brytanii na zaproszenie PUNO (Polskiego Uniwersytetu na Obczyźnie), IPAK (Instytutu Polskiego Akcji Katolickiej), PON UJ (Polskiego Ośrodka Naukowego Uniwersytetu Jagiellońskiego w Londynie) oraz parafii polskich. Jest autorką ponad dwudziestu artykułów o tematyce filozoficznej. Zainteresowania naukowe: historia filozofii (arystotelizm, tomizm, filozofia polska); filozofia, etyka, klasyczna teoria człowieka, filozoficzne podstawy mistyki. Napisała książkę pt. *Filozofia przyjaźni. Tomasz z Akwinu* (Warszawa 2007). Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4961-2580>

**Marcin W. Bukala** – dr hab., prof. w Instytucie Filozofii i Socjologii PAN, w Zakładzie Historii Filozofii Starożytnej i Średniowiecznej. Zajmuje się historią etyki i teologii moralnej w Średniowieczu, zwłaszcza etyki gospodarczej, a także historią prawa kanonicznego i edukacji. W latach 2005-2007 prowadził badania jako stypendysta Uniwersytetu Bolońskiego, pod opieką Profesora Ovidiego Capitaniego. Jest wydawcą tekstów z filozofii i teologii polskiej XIV i XV wieku i uczestnikiem projektu «Corpus Philosophorum Polonorum». Do nowszych publikacji tego autora należą m.in.: reedycja i polski przekład traktatów etyczno-ekonomicznych Mateusza z Krakowa (Kęty, 2011) oraz monografia *Risk and Medieval «Negotium»...* (Spoleto, 2014) o pojmowaniu ryzyka gospodarczego w prawie

kanonicznym i teologii u schyłku XII i w XIII stuleciu. M. W. Bukala jest też współautorem podręcznika *Biznes, etyka, odpowiedzialność* (Warszawa, 2012).

**Raymond Leo Kardynał Burke** – dr prawa kanonicznego. Był arcybiskupem St. Louis, prefektem Trybunału Sygnatury Apostolskiej oraz członkiem Kongregacji ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów. W 2014 r. podpisał (wraz z trzema innymi kardynałami) *Dubia (Wątpliwości)* wobec adhortacji posynodalnej *Amoris Laetitia*, po czym został usunięty z funkcji prefekta Trybunału Sygnatury, a mianowany patronem Suwerennego Zakonu Maltańskiego (funkcja czysto formalna i w znacznym stopniu honorowa). Pomimo tego Kard. Burke nieustępliwie broni tradycyjnej doktryny katolickiej o nierozzerwalności małżeństwa, którą – jego zdaniem – wspomniana adhortacja zdaje się podważać.

**Richard Fafara** – dyplom magistra i doktora filozofii zrobił na Uniwersytecie w Toronto (Kanada). Studiował również na Sorbonie w Paryżu oraz Polskiej Akademii Nauk w Warszawie. Jest autorem, m.in., monografii *The Malebranche Moment: Selections from the Letters of Étienne Gilson & Henri Gouhier (1920-1936)*.

**Mieczysław Gogacz** – prof. zw. dr hab., emerytowany profesor Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego (dawnej Akademii Teologii Katolickiej). Stworzył konsekwentną odmianę tomizmu egzystencjalnego. W jego ramach broni teorii aktu istnienia i zasady niesprzeczności, tezy o odrębności i wewnętrznej jedności jednostkowych bytów oraz wynikającego z tych twierdzeń realizmu i pluralizmu bytowego. Zaproponował szereg doprecyzowań w dyscyplinach filozoficznych, takich jak filozofia bytu, antropologia filozoficzna, etyka i pedagogika. Formułował podstawy etyki zawodowej lekarza, żołnierza, funkcjonariusza Straży Granicznej; wykładał te etyki na AM, WAT i UW. Uczestniczył w debatach publicznych na temat ochrony życia, etyki zawodowej, racji stanu, polityki kulturalnej i naukowej państwa. Wykaz publikacji M.Gogacza obejmuje prawie 1000 pozycji.  
Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0517-0781>

**Curtis Hancock** – jest emerytowanym profesorem filozofii. Sprawował funkcję prezesa American Maritain Association, jest współzałożycielem Gilson Society. Opublikował siedem książek, w tym *Recovering a Catholic Philosophy of Elementary Education* (Mount Pocono, Pennsylvania: Newman

House Press, 2005). Publikował również liczne artykuły i recenzje. Był aktywny w Ameryce i Europie, pisząc i wygłaszając wykłady na temat przywództwa, filozofii politycznej, etyki i filozofii religii.

**Natalia Herold** – mgr, absolwentka prawa i administracji na Uniwersytecie Gdańskim (lic.) i Uniwersytecie Warszawskim (mgr). Jest sekretarzem Zarządu Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Interesuje się filozofią klasyczną, a w niej szczególnie etyką i pedagogiką. Publikuje w „Roczniku Tomistycznym”.

Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4761-9495>

**Bożena Listkowska** – dr, adiunkt w Instytucie Filozofii Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy. Ukończyła studia filologiczne na Wydziale Humanistycznym Akademii Bydgoskiej oraz studia filozoficzne na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej UKSW. Doktorat nauk humanistycznych w zakresie filozofii otrzymała na UKSW w wyniku obrony rozprawy pt. *Łowiańskie modyfikacje tomizmu tradycyjnego w pracach ks. Piotra Chojnackiego*; wersja książkowa: *Tomizm otwarty Piotra Chojnackiego* (Bydgoszcz 2014). Prowadzi badania nad współczesną filozofią polską. Przedmiotami jej zainteresowań są w szczególności filozofia człowieka i metafizyka. Współredaktor serii książek: „Tomizm polski 1879–1918. Słownik filozofów”, „Tomizm polski 1919–1945. Słownik filozofów” i „Tomizm polski 1946–1965. Słownik filozofów”.

Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6635-5934>

**Mikołaj Mościcki** – dr, absolwent Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej na Akademii Teologii Katolickiej; (1976-78) stypendysta fundacji „Pax Christi” w Wiedniu; (1978-1980) stypendysta Rządu Francuskiego w Strasbourgu (1980) Uzyskał doktorat uniwersytecki z filozofii. Mieszka we Francji.

Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3999-1406>

**Tomasz Pawlikowski** – dr hab. , prof. Wyższej Szkoły Edukacji Zdrowotnej i Nauk Społecznych w Łodzi, absolwent ATK, doktor UW. Autor czterech książek o tematyce filozoficznej. Ostatnią była monografia *Prawda następstwem istnienia. Problem prawdy w interpretacji św. Tomasza z Akwinu*, Wydawnictwo (Lublin 2013). Ponadto autor jednej książki historycznej, kilkudziesięciu artykułów naukowych, 127 haseł w „Powszechnej Encyklopedii Filozofii” i 32 w „Encyklopedii Filozofii Polskiej”, a także ponad 20 pomniejszych publikacji (hasła w „Encyklopedii

Katolickiej”, „Wielkiej Encyklopedii PWN”, recenzje).

**Ewa Agnieszka Pichola** – mgr, absolwentka Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej UKSW. Obecnie doktorantka, kontynuuje badania w Instytucie Filozofii Uniwersytetu Jagiellońskiego. Przygotowuje rozprawę, w której analizuje dorobek Dietricha von Hildebranda z perspektywy obecności wątków modernistycznych w pismach niemieckiego fenomenologa. Interesuje się zagadnieniami z pogranicza metafizyki i psychologii, a dokładnie filozoficznych podstaw koncepcji psychologicznych i antropologicznych aspektów prawdy. Publikuje, uczestniczy w konferencjach, tłumaczy w j. angielskim.  
Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6078-7384>

**Magdalena Płotka** – dr hab, kierownik (p/o) Katedry Historii Filozofii Polskiej Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Z-ca redaktora naczelnego Rocznika Tomistycznego. Zainteresowania naukowe skupiają się wokół średniowiecznej filozofii praktycznej, historii filozofii polskiej w XV i XVI wieku, paleografii łacińskiej oraz filozofii współczesnej. Jest autorką książki *Metafizyka i semantyka. Filozofia Jana Wersora* (Warszawa, 2013) oraz *Filozofia jako praktyka. Myśl krakowskiego praktycyzmu w XV i XVI* (Warszawa 2016). Publikuje w „Rocznikach Filozoficznych”, „Edukacji filozoficznej”, „Filo-sofiji”, „Roczniku Tomistycznym” i in.  
Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6993-2178>

**Jan Pocięj** – inż., magister teologii. Napisał rozprawę doktorską w Instytucie Filozofii UJ na temat związków filozofii ks. prof. Tadeusza Wojciechowskiego z odkryciami fizyki i biologii dwudziestego wieku (2017). Autor artykułu „Piotra Semenki próba odnowy filozofii klasycznej” (RT 5(2016)). Uczestnik X Międzynarodowego Kongresu Ontologicznego w San Sebastian (2012), gdzie wygłosił referat „The Wave-Corpuscle Duality of Matter and the Nature of the Universe”. Jego zainteresowania naukowe skupiają się wokół aktualizacji tomizmu w oparciu o współczesny obraz świata opracowany przez nauki przyrodnicze. Jest członkiem Sodalicii Świętej Jadwigi Królowej.  
Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5698-6401>

**Peter Redpath** – jest rektorem Adler-Aquinas Institute; jest również dyrektorem Aquinas School of Leadership, kierownikiem studiów tomistycznych w Holy Apostles College and Seminary (USA); a także

aktywnym badaczem na Uniwersytecie Abat Oliba w Barcelonie (Hiszpania).

**Krzysztof Andrzej Wojcieszek** – dr hab., prof. Pedagogium Wyższej Szkoły Nauk Społecznych w Warszawie, gdzie kieruje Zakładem Profilaktyki Społecznej, Resocjalizacji i Pracy Socjalnej. Biolog molekularny, filozof (etyk), pedagog. Specjalizuje się w profilaktyce problemów alkoholowych, a filozoficznie w teorii rodzicielstwa, dydaktyce filozofii i analizie procesu rozpaczy. Członek konsultor Zespołu ds. Apostolstwa Trzeźwości i Osób Uzależnionych przy Konferencji Episkopatu Polski. Twórca wielu uznanych programów profilaktycznych („Noe”, „Debata”, „Korekta”, „Smak życia czyli debata o dopalaczach”, „ARS czyli jak dbać o miłość”). Autor licznych publikacji, zarówno filozoficznych, jak i zwłaszcza pedagogicznych. Ekspert wielu instytucji i zreszeń.

Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1047-8000>

**Michał Zembruski** – dr, adiunkt w Katedrze Historii Filozofii Starożytnej i Średniowiecznej Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej UKSW. Pracę doktorską poświęcił tematyce zmysłów wewnętrznych w koncepcji św. Tomasza z Akwinu. Interesuje się problematyką epistemologiczną w starożytności i średniowieczu, a szczególnie problematyką pamięci i teorią intelektu możliwościowego i czynnego. Jest współredaktorem książek w serii „Opera Philosophorum Medii Aevii”. W jej ramach w 2012 opublikował monografię: Tomasz z Akwinu. *Komentarz „O pamięci i przypominaniu”*.

Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4647-479X>

